

انجمن منطق ایران

تأثیر مبانی معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی سهروردی در نقد نظریه تعریف مشائیان

رضا اکبری

دانشگاه امام صادق

چکیده:

مشائیان، با پذیرش ترکیب موجودات مادی از امور ذاتی و عرضی به عنوان مبنایی جهان‌شناختی، و پذیرش وجود ذهنی برای ادراک یک شیء به عنوان مبنایی معرفت‌شناختی، معتقد بودند که در یک تعریف درست، حضور فصل قریب (امر ذاتی) و یا عرض خاص (امر عرضی) لازم است تا شرط مساوی بودن معرف با امر تعریف شده (معرف) برقرار باشد. از نظر سهروردی، مساوی بودن، یک رابطه است و علم به یک رابطه، مستلزم شناخت دو طرف رابطه است. لذا مبنای مشائیان در باره تعریف، ما را در یک دوگانه تخریبی قرار می‌دهد. یا مساوی بودن فصل قریب (یا عرض خاص) با معرف را می‌دانیم که در این صورت نیازی به تعریف وجود نخواهد داشت؛ یا این که نمی‌دانیم که در این صورت، ضمانتی برای این که واقعا فصل قریب یا عرض خاص را استفاده کرده باشیم وجود نخواهد داشت. همچنین، محدودیت‌های شناختی انسان سبب می‌شود که ضمانتی برای تمایز نهادن میان فصل قریب با عرض خاص نداشته باشیم. این نگاه انتقادی، برآمده از دو مبنای هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی سهروردی در تقابل با دو مبنای مشائیان است. از نظر سهروردی، جهان، متشکل از ظلمت (عالم ماده) و نور (انوار طولی و عرضی) است. در عالم ظلمت، جسم، امری بسیط است که با هیأت‌های ظلمانی (تعبیر سهروردی برای اعراض) تحقق دارد و همراهی هیأت‌های ظلمانی مختلف با جسم، سبب تحقق اجسام گوناگون می‌شود. بنابراین، چیزی به نام فصل به عنوان امری ذاتی که بتواند در تعریف قرار گیرد بی‌معنا خواهد بود. از سوی دیگر، سهروردی بر خلاف مشائیان، معتقد به موجود شدن حقایق ماهوی در ذهن نیست. او معتقد است که در مقام ادراک، رابطه‌ای مستقیم میان فاعل شناسا و متعلق شناسایی حاصل می‌شود (می‌توانیم آن را خوانشی از واقع‌گرایی مستقیم بدانیم). در عالم ظلمت، نفس به عنوان نور سپهبد (استعاره‌ای که سهروردی برای نفس استفاده می‌کند) هیأت‌های ظلمانی یک شیء را روشن می‌کند و با دریافت خوشه‌ای از ویژگی‌های ظاهری، آن امر برای او معلوم می‌شود. از نظر او، مقام وضع الفاظ نیز با توجه به همین ویژگی‌های خوشه‌ای است. بر این اساس، هر نوع تعریفی در مورد اشیاء مادی، در برگیرنده خوشه‌ای از ویژگی‌های غیر ذاتی است که در کنار هم می‌توانند آن امر را معلوم سازند. شناخت موجودات نوری (انوار طولی و عرضی)، همچون شناخت اشیاء مادی از طریق ارتباط بی‌واسطه با آنها خواهد بود اما به دلیل نورانیت توأمان فاعل شناسا و متعلق شناسایی، تعریف مفهومی مورد نیاز نیست و شناخت از طریق حضور حاصل می‌شود.

دوشنبه ۲۴ آذر ۱۳۹۹، ساعت ۱۶:۳۰-۱۷:۳۰

سخنرانی برخط (آنلاین) از طریق پیوند زیر و به میزبانی انجمن علمی فلسفه دانشگاه تربیت مدرس برگزار می‌شود. برای ورود فقط کافی است که نام خود را وارد کنید و به گذرواژه نیازی نیست.

<https://lablive.modares.ac.ir/b/dav-vi7-eyf>